

ARTS BELLS OFC

AVINTO. 80, PRAL.

Any 12 ptes.

Agost 1929

Num. 1-50 ptes.

ARTS I BELLS OFICIS

REVISTA MENSUAL IL·LUSTRADA PUBLICADA SOTA EL PATRONAT
DEL

FOMENT DE LES ARTS DECORATIVES

DIRECTOR:

EUSEBI BUSQUETS

COL·LABORACIÓ DELS MÉS NOTABLES ESCRIPTORS D'ART DE LA NOSTRA TERRA

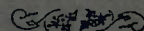

S'HA POSAT A LA VENDA EL PRIMER VOLUM D'AQUESTA
PUBLICACIÓ CORRESPONENT A 1927-1928, REL·LIGAT AMB
MAGNÍFIQUES TAPES DE TELA ANGLESA ESTAMPADES A
DUES TINTES I OR - **PREU: 25 PESSETES**

AIXÍ MATEIX, I A FIDEDONAR MAJORS FACILITATS ALS NOS-
TRES SUBSCRIPTORS, ENS ENCARREGUEM DEL REL·LIGAT
DE LES COL·LECCIONS QUE SE'NS TRAMETIN EN BONESTAT
AL PREU DE **7'50 PESSETES** COMPRES LES TAPES

TAPES SOLTES: 5 PESSETES

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: AVINYÓ, 30, PRAL.

FOMENT DE LES ARTS DECORATIVES

BARCELONA

PINTORS DECORADORS

VILARÓ I VALLS

Corts, 604 - Barcelona

TALLER MECÀNIC DE FUSTERIA

RAVENTÓS

Construccions d'Obres de
totes classes : Especialitat
en Altars, Oratoris i
capses Yoghourt

Rocafort, 151 - Barcelona - Telèfon 33416

FOTOGRAVATS

TRICROMIES - AUTOTIPIES

RAJOLS - CERAMICA - TERRA CUITA

CASIMIR VICENS

BARCELONA

CARRER TALLERS, 72 TELÈFON 15644

EBENISTERIA
DECORACIÓ

JOSEP
PRAT

TALLERS:

FERLANDINA, 67, 1.ER

TELÈFON 18286

BARCELONA

Tapisseria de
Perfecte Llosà

Especialitat en sillons forrats
de pell i Transparents opacs
per a suprimir els porticons
S'entapissen parets i tota me-
na de cadiratges i Confecció
i de cortinatges i fundes i i

Barcelona

Balmes, 128 :: Tel. 73434
(tocant a Rosselló)

La Pinacoteca

de Gaspar Esmatjes

*Marc
Gravats*

*Sala
d'Exposicions*

Barcelona
Passeig de Gràcia, 34

J.S.
DIBUIXOS
i FOTOGRAFIES
APLICATS A PROPAGANDA
MODERNA
CÓRSEGA. 413
BARCELONA

S. VERDAQUER
BARCELONA

DESPATX: RDA. UNIVERSITAT, 9 ENTENÇA, 33 AL 41
TALLERS: TELÈFON 10421

BANYERES-LAVABOS
BIDETS

WATERS-CLOSETS, etc.

Instal·lacions completes de cambres de bany

JOAN RUIZ
SUCE/OR DE J. CALONJA.
TALLERS MECANICS DE FUSTERIA
PER A LA CONSTRUCCIO
I DECORACIO

Roger de Flor, 141 - Pge. Tasso, 13
Tel. 52295
BARCELONA

PARQUETS I DECORACIO - BASTUS QUERALTO I C^{IA}
SANTA ELENA, 4 i 6 **BARCELONA** TELÈFON 16843

PUBLICACIONS DEL
"FOMENT DE LES ARTS DECORATIVES"

ANUARI

AQUESTA INTERESSANT PUBLICACIÓ, QUE COMENÇA A PUBLICAR-SE L'ANY 1919, OBTINGUÉ, DES DE BON PRINCIPI, LA MÉS BONA ACOLLIDA ENTRE ELS NOSTRES ARTISTES I AFICIONATS

ANY 1924-1925 - VOLUM DOBLE 40 PTES.

PUBLICACIONS DEL "FOMENT DE LES ARTS DECORATIVES"

Per la bellesa de la Llar humil

Recull d'orientacions

Obra pofusament il·lustrada amb
50 làmines en negre i en colors

Alçats i plantes d'edificis, conjunts de
decoració interior, moblament, etc.

PREU: 18 PESSETES

GUIA DE LES ARTS I BELLS OFICIS

Antiguitats

ESCLASANS VDA. TRIUS, MARIA; Pietat, 10

Ceràmica

VICENS, CASIMIR; Tallers, 72. Tel. 15644

Construcció i decoració

MOYA, J.; Aragó, 184 Tel. 73852

Constructors d'obres

AGUSTÍ, JAUME; Aragó, 222, ent. Tel. 11966
 SOLÉ PAMIES, JOAN; (Sans) Valladolid, 11. Tel. 32261
 TORRES, ANTONI; Diputació, 290, ent. Tel. 18097

Decoradors

BUSQUETS, EUSEBI; Aragó, 334, 3., 1.

Decoradors d'interiors

COSP, VDA DE PERE; Rosselló, 231. Tel. 73574

Dibuix i pintura (Efectes de)

GUARDIOLA, Y. Suc. Frigola i Queralt; València, 199
 HORTA, CASA MIQUEL; Avinyó, 7. Tel. 14993
 TEXIDOR, VDA. D'E.; Ronda S. Pere, 16. Tel. 11623

Dibuixants

BUSQUETS, EUSEBI; Aragó, 334, 3., 1.
 SABATÉ JAUMA, PAU; Aribau, 67

Ebenistes

CAMPAÑA, JOAQUIM; Còrsega, 561
 FRANCOLÍ, JOAN; Vallhonrat, 30. Tel. 34749
 LINARES, A.; Riera Alta, 21. Tel. 15353
 RIBAS, VDA DE JOSEP; C. de Cent, 329. Tel. 14657

Electricistes

FRANCH, JOSEP; Corts, 682. Tel. 16621

Escultors decoradors

HERNÁNDEZ VILA, PERE; Pl. St. Felip Neri, 4

Escultura religiosa

RIUS, CLAUDI; Rosselló, 195. Tel. 74201

Fotògrafs

AREÑAS, RAFAEL; Corts, 670. Tel. 11657

Fotògrafs industrials

SALA CAMPAS, JOSEP; Còrsega, 413, ent. 2.

Fotogravadors

ESTEVE FELIU, FRANCESC; Via Laietana, 15 Tel. 17069

Fusteries

MONCANUT, FILL DE D.; París, 125. Tel. 70966
 NIUBÓ I CIA., BALASAR; Pge. Forasté, 17. Tel. 72553

Fusteries mecàniques

BIOSCA, PERE; Sant Gervasi, 103. Tel. 74714
 MANA, JOAN; C. de Cent, 63. Tel. 30633

Galeries d'art

SALA PARÉS (ESTABLIMENTS MARAGALL) Petritxol, 5
 Tel. 14665

Galvanoplàstia

ROCA GERMANS, S. L.; Corts, 462. Tel. 34826

Guixaires adornistes

AVILA, JACINT; Passeig St. Joan, 73. Tel. 75071
 CASASÚS, JOSEP; C. de Cent, 474. Tel. 53712
 COLL, PERE; Corts, 473. Tel. 34673

Impremta

CASTELLS, EDUARD; Diputació, 333. Tel. 52316

Joiers

SUNYER, RAMON; Granvia, 660. Tel. 11247

Lacadors

SARSANEDAS, RAMON; Amàlia, 31, pral. Tel. 16993

Làmpares

BIOSCA I BOTEY; Rbla. Catalunya, 129. Tel. 73536
 CORBERÓ, PERE; Aribau, 103, taller. Tel. 71372

Llibreries d'art

MARTÍNEZ PÉREZ, C.; Banys Nous, 5. Tel. 20542

Metallistes

BIOSCA I BOTEY, Rbla. Catalunya, 129. Tel. 73536
 BOLIBAR, SANTIAGO; Rbla. Catalunya, 43. Tel. 19543
 CORBERÓ, PERE; Aribau, 103, taller. Tel. 71372

Mobles i decoració

CASAS, LLORENC; Galileu, 50-51-53. Tel. 30537
 PARCERISAS I CIA.; E. Granados, 90. Tel. 72573
 PRAT, JOSEP; Ferlandina, 67. Tel. 18286

Motllures, marcs i miralls

GASPAR, JOAN (Casa Benítez); Consell de Cent, 323
 Tel. 12064

Papers pintats

GIRONA, JOSEP; Corts, 661, Tel. 53536
 GUASCH, FILL DE JOSEP; Rauric, 8. Tel. 10686

Parquets i decoració

BASTÚS, QUERALTÓ I CIA.; Sta. Elena, 6. Tel. 16843

Pintors decoradors

CASALS PEYPOCH, JOSEP; Roger de Flor, 164, taller
 PASCUAL, PERE; Mallorca, 255, Tel. 70702
 VILARÓ I VALLS; Corts, 604. Tel. 10283

Pintors escenògrafs

ALARMA TASTÁS, SALVADOR; Vergara, 3, 3., 1.
 ESCENOGRAFIA BATLLE I AMIGO; Borrell, 210

Projectes de mobles i decoració

BARÓ, CARLES M.ª; (S. G.) Musitu, L

Propaganda (Articles per a)

BASA I PAGÉS; Calàbria, 66. Tel. 33368

Retaules, daurats i policromia

SABATÉ PASTOR, BONAVENTURA; Aragó, 187

Serralleria

SARRIAS, MANUEL; (S. G.) Bolívar, 22. Tel. 70005

Tapissers

LABORDA, EUGENI; Rbla. Catalunya, 45. Tel. 12395
 LLOSÀ, PERFECTE; Balmes, 128. Tel. 73434

Tapissos i catifes

AYMAT, TOMÁS; Carrer d'en Villà, ST. CUGAT DEL
 VALLÉS, Tel. 20

Teixits per a mobles i decoració

TRONC, ALBERT; Rbla. Catalunya, 32. Tel. 17476

Vidres plans

GARCIA SIMÓN, V.; Rbla. Catalunya, 29. Tel. 15677

ANTECEDENTS. ELS ORÍGENS. LA DIFUSIÓ. LA SEVA INFLUÈNCIA EN LA TIPOGRAFIA.

VALOR ARTÍSTICA D'AQUESTA MENA DE GRAVAT. EL GRAVAT AL BOIX
A CATALUNYA. LA SEVA ANTIGUITAT. PRINCIPALS GRAVADORS. LA TÈCNICA DEL
GRAVAT AL BOIX. LA DECADÈNCIA. ACTUAL RESSORGIMENT.

ntenem per gravat al boix aquell que, essent buidat damunt fusta, és destinat a reproduir un dibuix determinat, per mitjà de la premsa tipogràfica, damunt paper o altra matèria similar.

Els antecedents del gravat al boix cal cercar-los tal vegada en l'estampació de teles. Aquesta tècnica, sens dubte importada d'Orient, on sembla que ja de molt antic fou coneguda i practicada, ho fou també segons tots els indicis en algun monestir d'Europa cap a mitjan segle XII, i possiblement abans i tot.

Per estampar les teles utilitzaven uns motllos de fusta més o menys complicats, és a dir, uns veritables gravats al boix, els quals, un cop trempats del tint adequat contingut en el bac, eren col·locats damunt la tela, convenientment preparada, i d'un cop sec de maça hi era deixada l'empremta, que així anava repetint-se sola o combinada amb altres motius d'igual o diferent color.

No és inversemblant creure que l'estampació així obtinguda damunt tela podia fàcilment transportar-se damunt paper. Tal vegada a algun gravador de motllos, a fi de fer proves del seu treball, o a algun estampador per tal de provar els tints, se li ocorregué fer servir paper, i així, trobant que també feia bonic, el què havia començat essent una prova sense cap valor, acabà essent obra definitiva. Potser a algun frare se li va

ocórrer imprimir damunt paper algun dels temes religiosos que servien per a l'estampació de teles, amb la piadosa intenció d'oferir-los als fidels com a objecte de particular devoció, id'aquí nasqué l'estampa.

Sia com sia, el cert és que les estampes de tema religiós són les manifestacions autèntiques més antigues que coneixem de veritable gravat al boix, com ho comprova l'estampa conservada al Museu Reial de Brusselles datada en 1418, estudiada i donada a conèixer pel baró de Reiffenberg. Abans d'aquest testimoni (encara avui negat o posat en dubte per alguns arqueòlegs), el gravat més antic que es coneixia era una estampa de sant Cristòfol guardada a la Biblioteca Nacional de París, datada en

Verge de Montserrat

1423. Amb tot, la perfecció assolida en aquestes obres i la complicació del dibuix, sobretot en la considerada més antiga, semblen pressuposar l'existència d'uns antecedents, d'un aprenentatge, d'una llarga preparació i, tal vegada, d'una tradició i tot.

Modernes investigacions i troballes fan ascendir la invenció del gravat al boix vers la segona meitat del segle xiv. Hom cita com a testimoni d'aquesta asseveració el *Bois Protat*, motllo de fusta de noguera buidat amb molta traça, trobat anys enrera entre brossa i pedruscall dessota l'empostissat d'una cambra d'un monestir francès, i que pel seu caràcter pot ben bé datar de finals de la catorzena centúria (segons l'opinió

Naixement de Jesús

d'eminents arqueòlegs), encara que en aquest cas, segons sembla, més que d'un gravat destinat a l'estampació tipogràfica podria tractar-se d'un bell motllo d'estampar teles.

A la nostra terra, si no han arribat fins als nostres dies exemplars de la categoria dels que venim esmentant, tenim testimonis fefaents que les estampes hi eren conegudes ja, almenys, des de principis del segle xv, i fins abans i tot, si bé no podem precisar-ne l'origen ni dir si eren de producció autòctona o bé importades. Aquests testimonis són uns inventaris vigatans donats a conèixer pel nostre eminent arqueòleg Mn. Josep Gudiol, en els quals es fa referència a estampes que devien formar part dels objectes familiars de devoció; i, amb tot i que no s'hi faci particular esment de gra-

Santa Eulàlia

Sant Josep

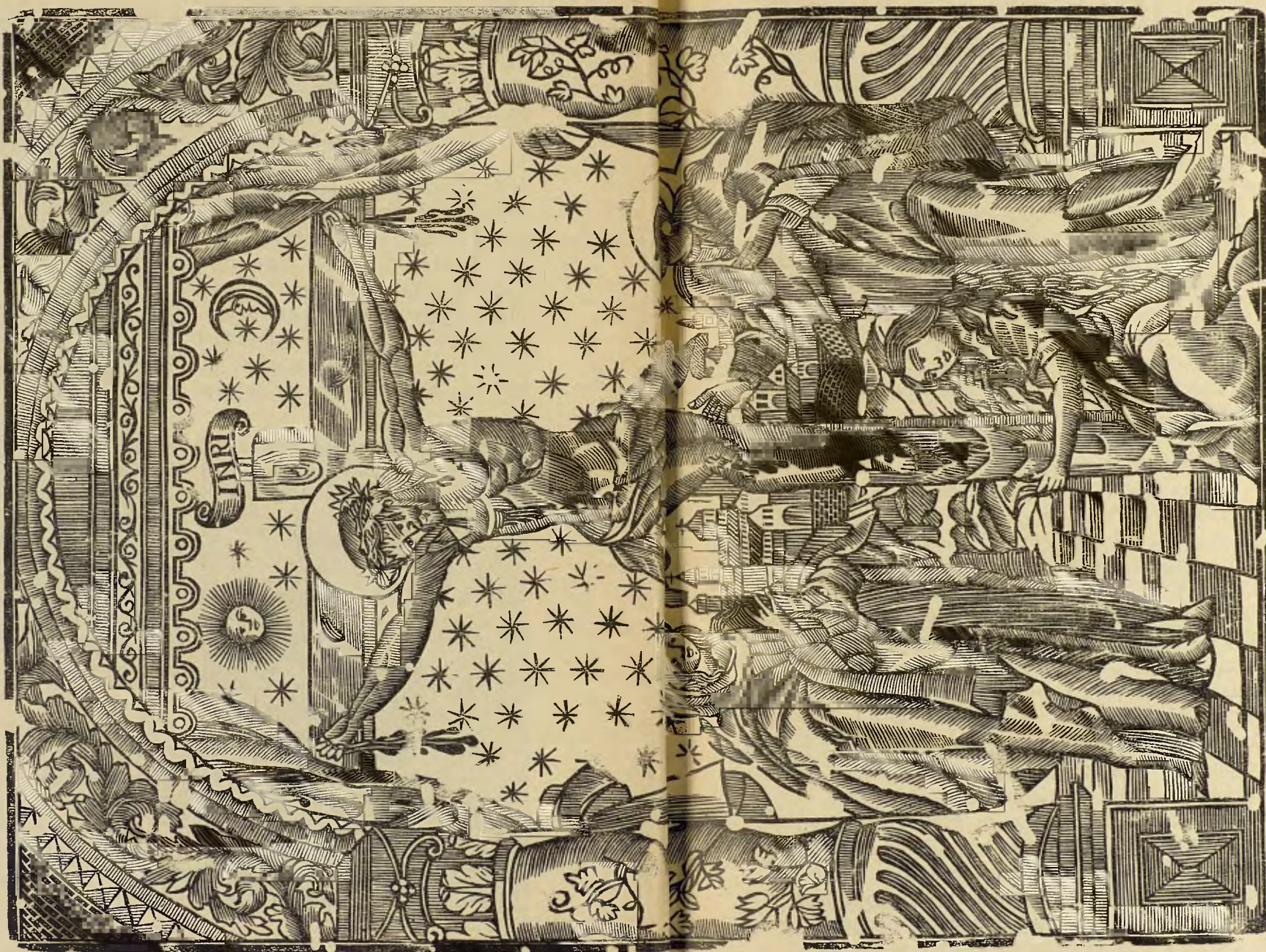
vats al boix, és molt versemblant suposar que es tracta d'ells.

D'aquests inventaris n'extraïem ço que segueix:

«I tros de paper on es lo crucifix de Jesu Crist.» (*Inventari de Francesc Manyà, de Vich. Any 1403.*)

«Un tros de paper on es pintada la Verge Maria ab son fill e Sant Gabriel.» (*Inventari de Joan de Noguer, barber de Vich. Any 1420.*)

«I paper qui sta ficat a la paret de la cambra, on es lo crucifix de Jesu Crist e l'angel e altres ymages.» (*Inventari de Pere Soler, beneficiat de Vich. Any 1424.*)

Sant Crist (Calvari)

«Un retaule petit de paper ab figura de la Verge Maria» (*Inventari de Bernat de Puigcarbó, canonge de Vich. Any 1430.*)

«Dos fulls de paper en que son pintades les ymages de la Verge Maria quan fou coronada e de Sant Miquel.» (*Inventari de Martí de Tonià, de Vich. Any 1441.*)

Verge del Pilar

Sant Telm

Com havem dit abans, no podem precisar si aquestes estampes són d'origen estranger (probablement alemanyes, en aquest cas) o bé fetes aquí, car és comprovat que per aquell temps ja s'estampava a Catalunya, com es desprèn d'aquesta nota que també copiem del mateix autor. Diu:

«En el manual del notari vigatà Pere Artigas es dona compte que el bisbe Jordi d'Ornós, el darrer dia de maig de 1428, proveí l'església de Sant Esteve de Granollers de la Plana i l'anexa de Sant Julià de Vilamirosa en la persona del prevere Jaume Andreu de Puig. Aquest, el dia 16 de juny, prengué possessió del càrrec i, entre altres coses, trobà a la casa rectoral *algunes cèdules de contractes estampades.*»

L'origen de la xilografia ha estat també cercat en la fabricació de *naips* o cartes de jugar, encara que, segons la nostra modesta opinió, en aquest cas no es tracta d'altra cosa que d'una nova aplicació del gravat en fusta, que d'aquesta manera anava seguint la natural evolució que havia de conduir-lo al seu complet desenvolupament.

És cosa sabuda que durant l'Edat mitjana l'afició als jocs de cartes anà estenent-se d'una manera considerable; però en el segle XIV, i fins a principis del XV, els *naips* eren un objecte de luxe propi tan sols de magnats, car eren obra dels pintors miniaturistes il·luminadors de còdexs i llibres i, per tant, cosa de gran preu. A poc a poc, però, i a mesura que l'afició anà creixent, devien formar-se especialistes, i no és inversemblant imaginar que, a fi d'obtenir una major barator en la producció dels jocs de cartes, cada dia més sol·licitats, a algun *kartenmacher* se li ocorregués l'aplicació dels motllos xilogràfics per a obtenir amb major rapidesa i perfecció el dibuix de les figures que després eren il·luminades a mà, i ben aïat servint-se de motllos retallats o trepes.

El més antic joc de cartes gravat al boix del qual tenim notícia, és el de la col·lecció d'Ambras, de Viena: el gravat hi marca tan sols el perfil de les figures, les quals són després colorides i ombrejades a mà. Pertany al primer quart del segle xv. Entrat ja aquest segle, fou cosa corrent d'emprar el gravat al boix per a la fabricació dels *naips*, l'afició als jocs dels quals havia anat penetrant en el poble.

La nostra terra no en fou pas exclosa, d'aquestes aficions, com ho comprova la fulla de cartes guardada al Museu Arqueològic Episcopal de Vich, la qual fou trobada per Font de Rubinat dins les tapes d'un incunable català, prova evident que la xilografia era coneguda i practicada a Catalunya ja d'abans de mitjan segle xv. D'altra banda, En Puiggarí ens donà a conèixer els noms d'alguns *naipers* que exercien llur indústria a Barcelona entre 1442 i 1468.

Totes aquestes suposicions, tots aquests indicis i conjectures no ens donen, però, la solució de l'enigma ni ens esclareixen les tenebres que embolcallen els orígens del gravat damunt fusta, car si uns historiadors atribueixen la seva invenció als xinesos (els quals venien dedicant-s'hi, almenys, des del segle x de la nostra era), no en manquen d'altres que opinen, amb més o menys fonament, que fou Bohèmia el lloc on per primera vegada s'ideà i practicà aquesta tècnica que tan profunda repercussió havia de tenir en el progrés de la humanitat. Perquè és evident que la xilografia fou la precursora i fins la generadora de la impremta i seguí el seu mateix camí i les seves mateixes evolucions, car sembla comprovat que els primitius impressors eren al mateix temps gravadors xilògrafs. I no podia ésser d'altra manera donat el cas que la indústria del llibre, en els seus començos, era exercida secretament, com una cosa de frau, sense ni somiar tan sols l'amplitud d'horitzons que anaven a obrir-se per a l'expandiment de l'intel·lecte humà, car del què es tractava era senzillament d'imitar fins allà on fos possible els llibres manuscrits per tal de fer-los passar com a tals i treure'n major rendiment; i per això la majoria d'aquests llibres,

Sagrada Família

Sant Maurici?

encara que impresos, eren acabats o retocats a mà i hi eren emprades les mateixes abreviatures que en els veritables manuscrits, deixant reservats els llocs per a les inicials i capiletres, que després també eren dibuixades i il·luminades a mà.

El gravat al boix anà prenent, doncs, importància a mesura que la impremta anà també desenvolupant-se i difonent-se, car en fou el primer i principal col·laborador; i, encara que les lletres foren ben aviat movibles i foses en metall, no per això deixà d'aportar-hi el seu ajut i continuà essent el principal auxiliar de la naixent tipografia.

Així podem constatar com el gravat al boix, aplicat generalment a l'estampació

Arribada de la Verge dels Desamparats a Barcelona

d'assumpes religiosos i a la decoració i il·lustració del llibre, es difongué i anà seguint el mateix camí de la impremta, i del centre d'Europa, ja sia d'Alemanya o dels Països Baixos, ja sia d'Harlem o d'Estrasburg, s'escampà arreu seguint l'èxode emprès pels deixebles de Gutenberg i de Fust.

De la mateixa manera que en els primitius llibres impresos mitjançant la xilografia hi eren reservades certes parts que després eren acabades a mà, també els primers incunables foren estampats deixant les capiletres en blanc per a ésser després dibuixades a pols; però a mesura que la tipografia progressà i deixà d'ésser clandestina, anà abandonant totes aquelles coses que la feien semblant als vells manuscrits i anà prenent fesomia pròpia, anà acusant els seus trets característics, i el xilografista deixà de gravar pàgina per pàgina i el seu art es concentrà en les parts cabdals del llibre: portades,

títols i començaments de capítol, caplletres ornamentals i historiades, culs de llàntia, etc. La *Biblia Pauperum*, l'*Ars moriendi* i d'altres incunables de mitjan segle xv foren ja publicats amb profusió de gravats al boix.

La valor artística del gravat al boix és innegable, encara que és evident que, més que la traça del gravador, és el saber del dibuixant ço que li dóna veritablement aquella

Verge de Montserrat

valor; però quan s'escau que és una mateixa persona la que concep i executa el gravat (com succeeix sovint), aquest hi surt guanyant el doble i s'eleva aleshores fàcilment a la categoria d'obra d'art perfecta. Des de les primeres xilografies que ens han pervinut, generalment reduïdes a la reproducció d'uns contorns més o menys correctes, fins a les obres degudes als grans il·lustradors del segle xix, hi ha un gran camí que marca la perfecció sempre creixent d'aquest art molt difícil ja de superar.

Sants Iscle i Victòria

Sants venerats a Esparraguera

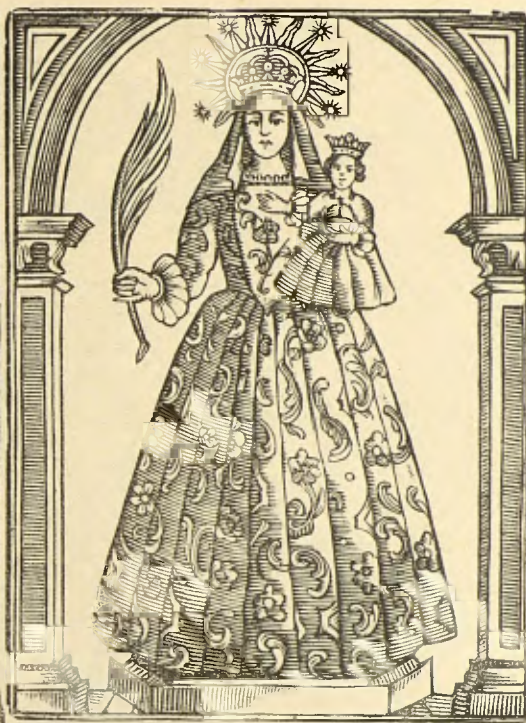
La tècnica del gravat al boix té, amb tot, un cert límit que no cal ultrapassar, ja que aleshores perd bona cosa de la seva valor artística. Això s'esdevé així que el gravador cau en refinaments i preciosismes propis d'altres tècniques de gravar. Les estampes d'Epinal, que no van perdre mai llur caràcter originari, constitueixen una prova ben eloqüent de com el gravat al boix, sense abandonar el seu veritable caràcter i fins sense sortir-se del caient tradicional de la imatgeria popular, generalment ingenu i espontani, pot esdevenir altament suggeridor de pures emocions estètiques, encara que cal reconèixer que bona part de l'encís d'aquestes imatges prové del colorit que les complementa i realça. Les més antigues estampes d'Epinal conegudes són, però, impreses simplement en negre, i fou arribat ja el segle XVIII quan, segons tots els indicis, es començaren a pintar.

L'origen de les estampes d'Epinal va lligat amb una llegenda segons la qual fou un rellotger llur iniciador. Diu que aquest rellotger, no podent-se proporcionar quadrants esmaltats per als seus rellotges, a causa de llur crescut preu, ideà els quadrants impresos iicolorits que, enganxats després damunt fusta, han caracteritzat durant molt temps la producció dels rellotges de pèndol ordinaris. Sembla, però, que ja de molt antic Epinal fou un centre productor d'estampes religioses i profanes i que aquesta especialitat constituïa la característica de llurs impressors, els quals probablement eren doblats de xilògrafs.

El primer impressor del qual hom té notícia és Pierre Houion (1617), encara que la creació de la veritable estampa és atribuïda a Claude Cardinet, que treballava vers

Sant Antoni

Verge Maria (de la Palma?)

l'any 1660. D'aquest autor es coneix una estampa il·luminada per un procediment força interessant que consisteix a retallar algunes de les parts blanques del gravat substituint-les per trossets de paper de diversa color enganxats per la part de sota.

Epinal fou també, ja d'antic, un centre de *cartiers*, i quan al segle XVIII començaren a aparèixer les veritables estampes d'Epinal, tal com ens són conegudes avui dia, el colorit era obtingut pel mateix procediment que el de les cartes de jugar, o sia a mà o amb l'ajuda de motllos o trepes, i els colors primaris, vermell, groc i blau, talment com a les cartes, els dominants.

Ja havem vist que a Catalunya les estampes hi eren conegudes des d'abans del segle XV i que l'art d'imprimir hi era també practicat de ben antic. Amb tot, que nosaltres sapiguem, el testimoni fefaent més antic que del conreu de la xilografia, a la nostra terra, ha arribat fins a nosaltres, és l'obra del dominic fra Francesc Domènech, frare del convent de Santa Catarina de Barcelona, del qual es coneixen dues obres: una Mare de Déu del Roser i un Sant Antoni Abat, datats en 1488. Gràcies a la diligència d'Antoni Furió, qui n'ha conservat el record, tenim també notícia del gravador mallorquí Francesc Descòs, el qual gravà en 1493 l'efígie de Ramon Lull.

Del segle XVI coneixem els Abadal, originaris de Moià i establerts més tard a Manresa, on continuaren exercint llur art. D'aquesta dinastia de gravadors n'existeix una bella col·lecció de boxos adquirida per la Biblioteca de Catalunya. Coneixem també altres noms de gravadors catalans: en Llorenç Déu, qui gravava vers 1612; l'Espalter;

Santa Tecla

Sant Magi

en Rovira, els gravats del qual, encara que n'existeixen alguns de signats, són generalment reconeguts per la forma de la boca de llurs figures; els Pauner, pare i filla anomenada Teresa. D'aquests autors no és rar trobar gravats signats amb el sol nom de *Teresia*.

Del segle xviii coneixem en Valls, de Vich; la Isabel Jolis, que usualment signava les seves obres amb una sola I, (els seus successors, que ho són també de la impremta de la Vídua Pla, posseeixen la majoria dels seus boixos); en Tauló, de finals del segle xviii i començaments del xix, en Josep Noguera, de Barcelona, qui vers 1808 fou l'iniciador d'una família de gravadors especialitzats en el gravat d'aques, romansos i ventalls, etc.

Junt amb aquestes petites obretes, ingènues o picardioses, que tant popularitzaren el nom del carrer del Bou de la Plaça

Nova, de la nostra ciutat, ens cal fer esment també d'uns grans gravats que per aquests temps adquiriren molta nomenada, batejats pel poble amb el nom de *Novíssims*, formats per quatre fulls de paper enganxats, en els quals hi eren representades coses tan transcendents i exemplars com *Les penes de l'Infern*, *Comportament de vida*, etc.

Entrat aquest segle, i a mesura que la impremta anà adquirint major expandiment

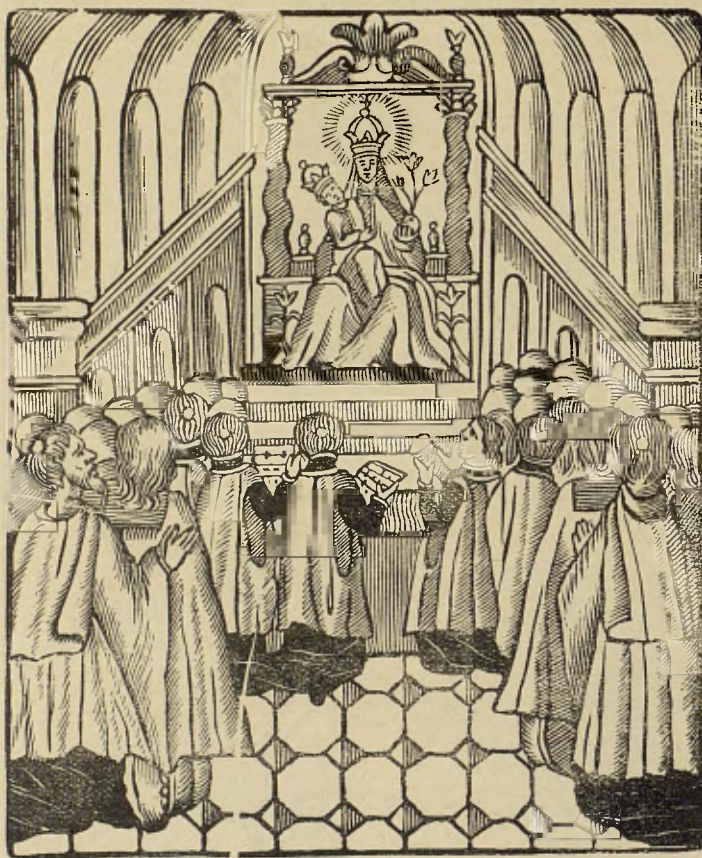
amb la publicació d'il·lustracions i revistes, el gravat al·l'boix adquirí també major importància i anà formant-se una bona plèiade de xilografistes, entre els quals cal recordar en Vicents Castelló qui pels anys 1838-1840 figura a Madrid com un dels millors gravadors de la península. Per aquest mateix temps en Torner signa a Barcelona les seves obres, i després Urrabieta, Capuz, Rico i Carretero assoleixen ja una major perfecció tècnica en els boixos que gravaven per ésser publicats a *La Ilustración Española y Americana*. Els Sadurní, pare i fill, graven per a *La Academia* (Madrid - Barcelona, 1881) i també per a *La Ilustración Artística* (Barcelona, 1882-1894), i assoleixen una ben remarcable perfecció.

El més antic gravador xilògraf francès del qual ens ha pervingut notícia, és Bernat Millet o Milner. Les obres conegudes d'aquest artista són un *Sant Bernat*, datat en 1454, *Santa Catarina i Sant Jordi*, conservats a la Biblioteca Nacional de París, i un *Sant Joan i La Flagel·lació del Senyor* conservats a Berlín.

Sagrat Cor

Els més grans artistes gravaren o almenys crearen obres destinades expressament a ésser gravades al boix. Albert Dürer, Lluc de Leyden i Cranach foren, ultra pintors, notables xilografistes. El gran Dürer gravà en la seva joventut, per allà l'any 1498, les tres sèries conegudes amb els noms de *L'Apocalipsi*, *La vida de la verge* i *La Passió gran*, la primera de les quals, composta de quinze planxes, és reputada com una de les més importants obres xilogràfiques conegudes. És sabut també que Hans Holbein el

La Verge del Socós

jove, durant el seu sojorn a Basilea, va dedicar-se, si no a gravar, a fer bon nombre de dibuixos destinats a ésser gravats al boix. Aquests gravats són els que il·lustren bon nombre de les obres impreses per Froben, el gran impressor suís.

Parlarem ara, encara que sigui molt per alt, de la tècnica del gravat al boix.

La millor fusta per a aquesta mena de treballs és, evidentment, el boix, del qual ha pres el nom; però també han estat usades altres fustes de gra fi i relativa duresa, tals com la perera, el cirerer, la noguera, l'albercoquer i en general totes les fustes provinents d'arbres de la família de les rosàcies les quals posseeixen aquestes qualitats.

Obtinguda la fusta de la grandària i gruix apropiats, s'aplaneja i poleix el

més perfectament possible la cara que haurà d'ésser gravada, valent-se per això, ultra del ribot de polir, de la ganiveta i el paper de vidre, fins a deixar una superfície perfectament plana i unida, evitant que hi quedin ratlles o pics de cap mena. Preparada així la fusta, cal dibuixar-hi el motiu que s'hi ha de gravar, ja directament, ja per calc o transport, i això, com és de suposar, en sentit invers.

Generalment, abans es pinta tota la superfície amb una lleugera capa de tinta molt diluïda, a fi que en gravar ressalti més el cop de burí. També pot obtenir-se el dibuix per procediment fotogràfic: per a això es prepara la fusta pintant-la amb una capa de blanc de zinc diluït amb aigua i un xic de goma aràbiga i, un cop ben seca aquesta primera

capa, se li aplica (i això, no cal dir-ho, dins la cambra fosca) una dissolució de nitrat d'argent, o altra substància qualsevol sensible a la llum, deixant que s'assequi en lloc ben fosc i, un cop seca, no cal sinó aplicar damunt d'aquesta superfície esdevinguda sensible el clixé fotogràfic (invertit, com és natural), exposar-ho a la llum i fixar la imatge així obtinguda per mitjà d'un bany d'hiposulfit de sosa o altre adequat. Es renta i es deixa assecar per a després gravar-ho.

Primitivament es gravava *pel pla*, o sia en el sentit de la veta o fibra de la fusta, tal com han continuat fent els japonesos per als gravats de llurs admirables estampes colorides. Després va gravar-se *per testa*.

Durant molt temps s'ha vingut creient que aquest procediment que obrí noves possibilitats i simplificà notablement la tècnica del xilografista, havia estat inventat per l'anglès Tomàs Bewick, el qual el practicà per primera vegada a Londres l'any 1775. Amb tot, sembla haver-se comprovat que fou a Santiago de Compostela on un gravador de la terra ja va començar-hi a gravar l'any 1730.

La nova tècnica comportà un canvi de procediments i fins d'utilitatge, car abans eren necessaris una sèrie de petits ganivets que s'acostumaven a fer de trossets de molla de rellotge fixats al capdamunt d'uns mànecs de fusta, els quals ganivetets servien per a anar resseguint i tallant a banda i banda de totes les ratlles del dibuix, anant aprofundint fins que podia fer-se saltar la fusta sobrerera amb l'ajuda del burí o del punxó, o

amb les gúbies en els espais més grans. Gravant per testa, amb uns quants burins, un joc de ferrets a manera de cisells i un parell de gúbies, ja n'hi ha prou, i hom pot gravar talment com si es fes damunt metall: el burí corre lliurement i pot reproduir els detalls més fins del dibuix.

El gravat normal és el que reproduceix el dibuix amb tota fidelitat buidant de la superfície de la fusta totes aquelles parts que han de restar blanques en el paper. Exis-

teix, però, un altre procediment, poc usat avui dia, que els francesos anomenen *gravure en crible*, que consisteix a gravar el boix com si es tractés d'un gravat damunt coure, la qual cosa dóna per resultat l'obtenció d'un negatiu, d'un dibuix blanc da-

munt un fons general negre. Aquesta tècnica és probablement d'origen alemany, encara que els Païssos Baixos reivindiquen per a ells la primacia.

El millor efecte del gravat al boix és, però, l'obtingut pel procediment anomenat també pels francesos *en camaïeu*, inventat vers la fi del segle xv, car amb ell és reproduït el dibuix lavat a dues o més tintes. Aquest procediment, que vagament pot relacionar-se amb el que segueixen els japonesos en llurs estampes, és de molt bon efecte, però costós, car és necessari gravar tants boixos com tintes han de reproduir-se.

A França, a començaments del segle xviii, a fi d'obtenir nous efectes en aquesta

mena de gravat, associaren l'aiguafort al boix, i és per això que els gravats *en camaïeu* de Nicolau Le Sueur son sovint signats així: *Gravé à l'eau forte par M. le C... de C...* (Comte de Caylus) *et en bois, sous sa direction, par Nicolas Le Sueur*. Aquesta combinació havia estat ideada ja al segle xvi pel Parmesan, essent, en el fons, aquest

procediment de superposició de tiratges, el mateix que ja venia usant-se d'antic en la indústria de les teles estampades i també, més tard, per a la fabricació de papers pintats o *de tapisserie*, com foren també anomenats, la invenció dels quals és atribuïda a Jean Papillon, qui els donà a conèixer vers 1688.

L'obra del gravador ha d'ésser després completada per l'aptesa del tipògraf en procedir al tiratge de les proves: la tria del paper, el grau d'humitat que ha de conservar aquest, el tintat del motllo, la pressió que ha de sofrir el paper, la qual és augmentada en certs indrets del gravat valent-se de lleugeres alces de paper o cartolina a fi d'obtenir una major intensitat en els negres, etc., etc., són coses que ha de tenir molt en compte el bon impressor si vol treure tot el partit possible d'un bell gravat al boix i obtenir-ne unes belles proves. I ja que d'impressors parlem no serà de més donar una idea, encara que lleugera, del

procediment seguit per a l'obtenció de les conegudes estampes japoneses. Tinguem present que aquestes estampes són gairebé totes a diverses tintes i que cada tinta representa un boix i un tiratge especials. Ara bé: el japonès no fa servir la premsa per al tiratge d'aquestes estampes, sinó que ho fa a mà servint-se d'una manera mestrívola de l'aparell anomenat *baren* o *warren*, espècie de disc de fibres de bambú o d'altra matèria similar recobert d'una membrana lleugerament rugosa, i amb el qual produeix la pressió necessària damunt el paper.

Diguem ara com procedeix per a la impressió.

Les diverses planxes gravades pel sistema antic, o sia pel pla, generalment en fusta de cirerer o pomera, ho són deixant als dos angles oposats diagonalment uns punts de relació o registre que guien l'impressor en el seu treball.

La primera planxa, que correspon als fons, als tons general i més clars, talment com si es tractés de pintar una aquarel·la, és col·locada damunt el taulell de treball amb

Arcàngel Sant Miquel

el gravat de cara en l'aire, i l'impresor, amb l'ajuda d'unes bronges especials de pèl curt i fi, amples o estretes, de mànec dret o inclinat en forma de pota de cabra, amb els colors preparats ja amb una mena de midó d'arròs, tinta el gravat deixant-lo més o menys carregat de color, fent-hi esfumats i gradacions talment com un pintor, i, acomplerta aquesta primera operació, aplica al damunt el paper prèviament preparat tenint cura de fer coincidir exactament els punts de registre a fi que els successius tiratges surtin amb absoluta precisió, i aleshores va passant el *baren* damunt el paper fins a obtenir la completa impressió de tota la plana, i així va repetint l'operació procedint exactament per a tots els successius colors fins a arribar a la impressió dels detalls més ínfims.

Per fer-se càrrec de la gran habilitat tècnica i del veritable sentiment artístic d'aquests impressors, cal saber que algunes d'aquestes meravelloses estampes han estat objecte d'una sèrie de successius tiratges que, en certs casos, ultrapassen la seixantena.

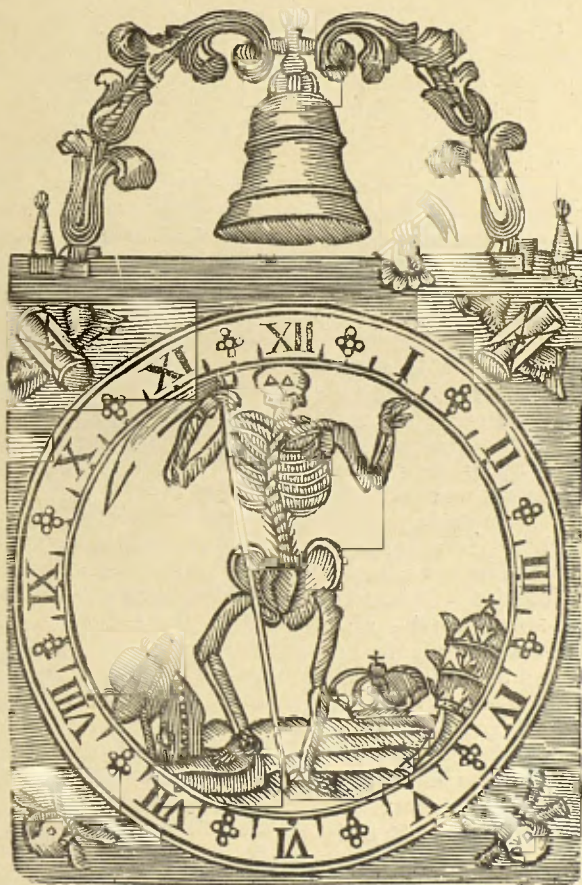
A començaments del segle XIX fou quan el gravat al boix assolí la seva major esplendor posant-se Anglaterra davant del moviment, que seguí França i més tard Espanya. Aleshores amb el progressiu desenvolupament de la impremta, començà a popularitzar-se la publicació de periòdics il·lustrats de caient literari - artístic - científic precursors de les democràtiques *il·lustracions*.

Més que un renaixement, fou com una mena de recreació, ja que la tècnica diferí bon xic de l'antiga. Es produïren obres verament notables, amb tot i que llur mateixa perfecció i finor potser les allunyava un xic del veritable caràcter que sempre hauria de conservar el gravat al boix.

La invenció de la zincografia i el successiu i no interromput progrés del gravat fotoquímic feren fàcilment decaure i gairebé desaparèixer del tot la noble art de la xilografia, la qual han vingut conreant solament alguns artistes entusiastes de la seva tècnica. Han contribuït eficaçment al seu ressorgiment els dibuixants ex-libristes, els quals han aplicat els més nobles procediments de gravat a la reproducció de llurs obres. Amb tot, pot assegurar-se que aquesta mena de gravat ja no serà mai més el què havia estat, encara que tal vegada la pèrdua de popularitat haurà contribuït eficaçment a revestir-lo d'una major dignitat artística. Per això cal que els artistes que s'hi dediquin siguin conscients d'aquesta dignitat.

(Boixos de la col·lecció del Dr. LAMBERT BOTEY, Pvre.)

EUSEBI BUSQUETS

BIBLIOGRAFIA. — Francesc Esteve Botey, *Grabado*; Paul Mantz, *Hans Holbein*; François Courboin, *L'estampe Française*; Georges Duplessis, *Histoire de la gravure*; René Perrout, *Les images d'Epinal*; Henry - René d'Allemagne, *Les cartes à jouer du XIV au XX siècle (Tom. I. Cinquième partie)*; Ramon Miquel i Planes, *Gravats catalans dels segles XV i XVI*. («Anuari del Foment de les Arts Decoratives». Any 1919); Henry Bouchot, *Le livre*; Dr. Botey, prve. *Notes*; etc.

NOTES I COMENTARIS

El meravellós retaule dels Pellaires. — Com a símptoma revelador dels temps que correm, a despit de l'esverament que causà entre els artistes, i en general entre les persones de sensibilitat afinada, la nova que s'havia confiat al senyor Galofre Oller la restauració dels preats taulers que havien format part del gran retaule de l'altar de l'antic Gremi de Pellaires de Barcelona, aquesta restauració ha estat perpetrada sense fer cas de protestes ni de consells.

Aquestes pintures, tan cobejades per tots els museus del món, considerades com l'obra cabdal de la pintura quatrecentista catalana, que tant havien sofert a causa de les peripècies per què havien hagut de passar durant llur vida, tant per la inexorable acció del temps com per la deixadesa o la malícia dels homes, ara, quan després de la llarga odissea semblava que havien arribat definitivament a port de salvació i repòs, han hagut de passar pel gran afront de suportar una restauració inversemblant, a la manera americana o del col·leccionista indocte, que segurament les haurà deixades totes rejoyenides i frescoies, però que indubtablement també les haurà perjudicades en gran manera.

Coneixíem aquestes pintures de fa molts anys (no sé si les coneixeríem ara) i sentíem per elles una admirativa veneració. Recordem que d'algunes d'elles havien desaparegut grans fragments de pintura, sobretot en llur part inferior, per bé que es conservessin els trets principals, i fins els daurats de les estofes havien estat destruïts. És esverador de pensar com hauran estat refetes aquestes pintures sota el criteri d'un pintor fantasista no avesat a aquestes feines de veritable responsabilitat, el qual, segons ens diuen, no solament ha retocat, sinó que àdhuc ha inventat aquells fragments dels quals havia desaparegut tot indici. Sembla, doncs, que l'autoritat de la Junta de Museus ha estat desobeïda i, a despit del criteri clarament manifestat de màxim respecte, aquestes pintures, que sols havien de menester un curós treball de consolidació i neteja abans d'ésser col·locades no en marcs d'estil, sinó dins de senzilles vitrines isoladores dels agents atmosfèrics, han estat objecte d'una profanadora restauració.

I ara preguntem: — ¿On han anat a parar totes les seguretats donades pel senyor comte

de Belloch, president efectiu de la Molt Il·lustre Junta de Museus, en la lletra adreçada a l'Excm. Sr. Alcalde de Barcelona, President honorari de l'esmentada Junta, en demanar-li què hi havia de cert a propòsit de la perillosa restauració a què, segons es deia, anaven a ésser sotmeses aquelles preades relíquies de la nostra pintura medieval?

El nostre il·lustre i particular amic senyor Lluís Masriera ha dimitit el càrrec de Vocal representant de les entitats artístiques que venia exercint dins de la Junta de Museus.

Articles de temporada. — Ja ha arribat l'istiu i, com que la calor es fa sentir, la gent s'apressa a fugir de la ciutat per refugiar-se al camp, a la platja o a la muntanya i fruit-hi de les vacances estivals. Veritat és que els que més en frueixen, d'aquestes vacances, són els que un cop finit l'istiu les continuen a la tardor, les allarguen cap a l'hivern i les empalmen amb les de la primavera; però no hi fa res: la qüestió és reposar, si no de tant treballar, de tant jeure, que també és una mena de vida ben cansada, per cert. I com que cal aminorar tant com sigui possible la monotonia de les llargues hores estivals donant-los un al·licient o altre, al costat del llibre que no s'acaba de llegir mai perquè la nyonya ho impedeix, hi ha la capsa de colors, que evidentment és una joguina incomparable. I així veiem com en els aparadors de les cases dedicades al comerç d'objectes de dibuix i pintura, aquests dies hi fan llur aparició temptadora, com a veritables articles de temporada, les coquetones caps de color a l'aiguada o a l'oli, els lleugers cavallets de campanya, els tamborets plegables i els protectors parasols, sota els quals les obres d'art sortiran com a bolets. I arribat l'hivern podrem fruit, car ens seran oferts generosament, en la contemplació dels fruits d'aquelles hores d'exaltació artística, nascuts a l'escalf de les calors caniculars tot escoltant l'harmonios cant de les cigales i el zumzeig de les mosques. I la nostra vida artística continuarà puixant la seva via, car com cada any se'ns hauran revelat alguns nous genis.

Entrefilet. — Tota improvisació en art és una immoralitat — (Marco Praga).

FUMISTERIA CANALERA

CUINES FIXES POR
TATILS CENTRALS
IESPECIALS TERMOC
SIFONS CALEFAC
CIONES ESCALFA
PANXES ESTUFES
SALAMANDRES

FÀBRICA: DIPUTACIÓ, 415-423 i SICÍLIA, 226-232 Telèf 50723
DIPOÏT: HOSPITAL, 87-Telèf 17091. BARCELONIA

UNA TASSA DE XOCOLATA
AMATLLER
ÉS EL DESDEJUNI
MÉS NUTRITIU I AGRADABLE